

710.218.

J. DEPMAN

SANDARMIWALITSUSE SALAKIRJAKOGUST

Teated 1905. aasta liikumise üle
Teated Hans Pöögelmanni üle
Ajaleht „Edasi“ 1905. aastal
Narwa „Kiir“ ja kaastöölised

«KÜLWAJA» raamatuladu
LEENINGRAD — 1926

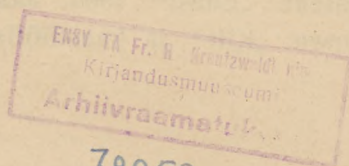
J. DEPMAN

SANDARMIWALITSUSE SALAKIRJAKOGUST

Teated 1905. aasta liikumise üle
Teated Hans Pöögelmanni üle
Ajaleht „Edasi“ 1905. aastal
Narwa „Kiir“ ja kaastöölised



«KÜLWAJA» raamatuladu
LEENINGRAD — 1926



Тип. «Коминтерн», Центр. Изд-ства Народов СССР.
Ленинград, Екатерингофский пр., 87.

Ленинградский Гублит № 8153. Тираж 1000 экз.

I. 1905. aasta liikumise kohta käiwad teated.

1905. aasta sündmuste kohta Eestis on teadetekogumine osawõtjate ja pealtnägijate suust laias ulatuses käimas. Sel teel kogutud teated käiwad peaaesjalikult sündmuste kohta linnades ja teistes suuremates keskkochtades, kus sündmustekäigule «tegijaid ja nägijaid» leidub. Loomulikult on raskem otsekohe-seid teateid saada sündmuste kohta üksikutes vähemates kohtades, kuid need teated ise ei ole terve liikumise kujutamiseks mitte vähema huwitusega.

Tsaariaegse sandarmiwalitsuse arhiwis (politsei-departemang) on meil teine ülikas teadeteallik olemas 1905. aasta sündmustekäigu kirjeldamiseks. Siia saatsid hoolega, mis parema ülesande wääri-line, omad aruanded ja teated kokku küll kubernerid, küll kubermangu - sandarmiwalitsused, küll raudtee - sandarmid ja iga teist wärwi ametlikud ja wabatahtlikud nuhid. Missuguse hoolega nad seda tegid, näitab see, et Eestimaa ku-

bermangu sandarmiwalitsuse ülemale polkownik parun Noldele 1905. a. politsei-departemang mitu korda märkusi tegi liiga üksikasjaliste teadete eest.

Politsei-departemangu ja teiste isewalitsuse ametkondade arhiivides Eesti kohta käiwate ainete ülesotsimise kallal töötawad asjast huvitalud seltsimehed juba mitmendat aastat. Väikene osa selle töö suu-rest saadusest on trükisgi ilmuda wõinud.¹

Järgnewates ridades awaldame mõned aktid 1905. aasta sündmuste kohta, ning eelpool tähendatud põhimõttel eestkätt nende üksikute sündmuste kohta, mis suurematest keskkohdadest kõrwal asusid.

Jaan Sihwer.

Loomulik on meie üksikuid akti-tükka 1905. aasta sündmuste kohta alata sm Jaan Sihweri kohta käiwate teadetega ja seda sedadenam, et isegi lähemad seltsimehed

¹ Eesti kirjanduseloo ained Wene isewalitsuse arhiivides, toimetanud J. Depman: 1) Narwa «Kiir» ja teised Narwa lehed. Tsensor M. Punits. 1908 — 1915. 2) Eesti ajalehed Peterburis 1905—1917: «Edasi», «Kiir», «Tööline» jt.

Lähemal ajal ilmumas: Tartu ja Tallinna tööliste lehed 1905 — 1917.

«Külwaja» kirjastus Leeningradis.

sm Sihweri rewolutsioonilise tegewuse esimese ajajärgu üksikasju peaaegu sugugi ei tunne. Seda asjaolu tõendab ka see, et kõik sm. Sihweri kohta käiwad kirjutused tema tegewuse esimesest ajajärgust täitsa waikides mööda lähewad (waata Töörahwa kalender 1919—1920, Peterburis 1919). Tuleb see, muidugi, sm Sihweri isikust. Tema kuulus nende rewolutsionääride hulka, kelle kohta Lenin ütles, et on olemas rewolutsionäärisi, kes «ilma sõna lausumata surma lähewad», kel kõnelemiseks aega ei jää. Sm. Sihwer asus 1905. aastal rewolutsiooni wõitlusesse küsimata sellest, millega see temale isiklikult ähwardab, ja sunnitöölt pääsedes asus ta uueste rewolutsioonitöösse, ilma et tal aega oleks jäänud ehk mõttesse oleks tulnud oma tööst pikemalt rääkida. Sellepärast on meie kohus nüüd tagant järelegi tema tegewust 1905. aastal arhiwiaktide järele kujutada. Awaldame need aktid muutmata kujul.

Politsei-departemangu VII asjaajamise akt nr 7449, aastast 1905: «kontori-ametniku Sobolewski, kooliõpetaja Sihweri ja teiste üle, keda süüdistatakse kriminaal-seaduse §§ 121., 123. ja 126. põhjal».

Blank A.
Salakiri.

Politsei-departemangu.

Teadustus uurimise algamise üle.

1. Uurimise-asja nimetus: kontori-teenija Sobolewski, kooliõpetaja Sihweri ja teiste süüdistamine kriminaal-seaduse §§ 121., 123. ja 126. ettenähtud kuritegudes.
2. Uurimise algus: 23. detsembril 1905. a.
3. Uurimise üleswõtmise ja toimetamise koht: Riia.
4. Kes uurimist toimetab ja missuguse prokuröri walwel: Liiwimaa kubermangu sandarmiwaliitsuse ülema abi rittmeister Papadshanow Riia ringkonna kohtu prokuröri abi Buslo walwe all.
5. Süüdistamise alus: Peterburi-Warssawi raudtee politseiwalitsuse Tallinna-Pärnu osakonna ülema kirjaga nr 152, 25. detsembrist sel aastal sissetulnud kirjawahetus.

Liiwimaa kubermangu
sandarmiwaliitsuse ülem
polkownik Wolkow.

N^o 10954.

29. detsembril 1905. a.

Liiwimaa kubermangu
Sandarmiwalitsuse ülem.

29. detsembril 1905. a.

№ 10955.

Riias.

Salakiri.

Politsei-departemangu.

(Blank A saadetud sellega ühel ajal.)

Peterburi-Warssawi raudtee sandarmiwalitsuse Pärnu-Tallinna tee osakonna ülem saatis mulle oma kaaskirjaga nr 152 25. detsembrist sel aastal kirjawahefuse, millest selgib, et kontoriameetnik Sobolewski ja kooliõpetaja Sihwer viimase raudteeteenijate streigi ajal sõjariistadega varustatud raudteeteenijate ja kõrwaliste isikute salga eesotsas omawoliliselt rongidega Liiwimaa kitsarööpalistel teedel ümber kihutasid ja ähwarduste abil sundisid nende teede ametnikka töötamist lõpetama.

Selle tagajärjel on minu alla usaldatud sandarmiwalitsuses kriminaalkohtupidamise seaduse § 1035. korras uurimine alatud tähendatud isikute vastu, neid süüdistades kuritegudes, mis kriminaal-seaduse §§ 121., 123. ja 126. ette nähtud. Uurimise toimetamise olen ma oma abi rittmeister Papadshanowi peale pannud.

Polkownik Wolkow.

Telegramm Pihkwast 22. jaanuaril
1906. a.

Wastus 20 maksetud. Peterburi,
krahw Wittele.

Palun Teie Hiilguselt peatset
kodanlist kohust ehk minu wabas-
tamist. Minu kinniwõtmise põhju-
seks olewad teod sündisid enne
Liiwimaal sõjaseaduse wäljakuulu-
tamist. Minu perekond on ilma
leiwaraasuta. Pihkwa wangimaja
poliitikaline Sihwer.

Selgitada.

23. jaanuaril [siseminister].

Teateid nõuda.

24. jaanuaril [politsei-depar-
temang].

Politsei-departemang.

28. jaanuaril 1906. a.

Salakiri.

N^o 772.

Liiwimaa kubermangu Sandarmi-
walitsuse ülemale.

Politsei-departemang palub Teie
Kõrgeausust wõimalikult pea tea-
teid saata tagajärgede üle, mis
uurimine Pihkwa parandus-wangi-
majas kinnipeetawa Sihweri üle
on annud, nagu ka asja seisukorra
ja kinniwõtmise põhjuste üle ning
ühtlasi teatada oma otsus tema
wahi alt wabastamise wõimaluse üle.

Abi-direktori asemel Sawitski.

Liiwimaa kubermangu
Sandarmiwalitsus.

3. weebruaril 1906. a.

N^o 1283,

Riia.

Wastuseks N^o 772 peale.

Salakiri.

Politsei-departemangu.

(Blank A saadetud 29. detsembril
1905. a. nr 10954 all.)

Pihkwa parandus - wangimajas kinnipeetawa Sihweri kohta on uurimine järgmist kindlaks teinud: 12. detsembril 1905. aastal ilmus Sihwer Tallinna-Pärnu kitsarööpalise tee Mõisaküla jaama insener Jalowetski juure kolme tundmata isikuga ning ennast Mõisaküla sotsiaaldemokraatlise komitee esimehena esitades ja teatades, et Mõisaküla sotsiaaldemokraatline komitee tegutseb samasuguse Riia komitee käsul, andis insener Jalowetskile «Pärnu sotsiaaldemokraatlise komitee» esimehe allkirjaga teadaande ning nõudis enda tarvitamiseks erilist rongi, millel sõitis ta Pärnu - Tallinna kitsarööpalise raudtee teenijaid streigile kihutada tahtis. Kui talle rongi ei antud, siis seadis Sihwer teiste isikute abiga omawoliliselt rongi kokku, millel lähemast jaamast veel seltsamal päewal ühes Sihweriga neljasajaliikmeline sõjariistus salk sisse sõitis, raudteeteenijaid terrorisee-

rides, mille tagajärjel ka tähendatud raudteel streik lahti puhkes. Peale selle andis Sihwer oma allkirjaga sõidulubasid isikutele, kes rewolutsionääride poolt ärawõetud maakohtadest läbi sõita tahtsid.

Kõige selle tagajärjel saatsin ma 23. jaanuaril № 823 all Pihkwasse nõudmise, et Sihwer selles asjas üle kuulataks, ning ühes sellega tõstsingi ma tema vastu süüdistust kriminaal-seaduse §§ 125. ja 126. põhjal; walwe abinõuks on võetud wahi all pidamine ning sellepärast loen ma wõimataks Sihwerit wahi alt enne tema kohtuasja lõpule jõudmist wabastada. Sihweri ülekuulamise andmed ei ole weel siia jõudnud. Polkownik Wolkow.

Teatada, et tema palwe tagasi on lükatud.

13. weebruaril. [Siseminister.]

Pihkwasse.

Sandarmiwaliitsuse ülemale.

Teatage kooliõpetaja Sihwerile parandusmajas, et tema wabastamise palwe täitmata on jäetud.

Direktori asemel Subowski.

17. weebruaril 1906. a.

№ 872.

Blank G.
Salakiri.

Politsei-departemangu.

Teadustus uurimise lõpulejõudmise
üle.

1. Millal ja mis № all Blank A sisse on saadetud: 29. detsembril 1905. a. № 10954 [waata ülemal].
2. Uurimise lõpulejõudmise aeg: 7. mai 1906. a.
3. Millal ja mis № all uurimisematerjal prokuröri kätte saadetud: minu abi rittmeister Papadshanowi kirjaga № 70, 7. maist sel aastal, Pärnu kreisi 3. jaoskonna kohtuuriija kätte.
4. Süüdistatawate arv: wahi all — 1.

Süüdistatawate ja asitunnistuste nimekiri on siin juures.

Liiwimaa kubermangu
sandarmiwalitsuse ülem
polkownik Wolkow.

№ 5867.

8. mail 1906. a.

Süüdistatawa kohta käiwad teated:

1. Nimi, seisus, wanadus: Si h w e r, Jaan Hansu poeg, Mõisaküla alewiku talupoeg, Pärnu kreisist, Liiwimaa kub.
2. Walwe abinõu: Pihkwa paranduswangimajasse asetatud.

Uurimiseakti juures olewate asitunnistuste nimekiri.

1. Telegrammi ära kiri.
2. Tartu rahwaasemikkude koosoleku otsused.

Liiwimaa kubermangu
Sandarmiwaliitsuse ülem
Polkownik Wolkow.

Kohtuministeerium.

12. nowembril 1908. a.

№ 11011.

I departemang.

III kriminaaljaoskond.

Sellega saadetakse Politsei-departemangu teated riiklise kuriteo eest süüdimõistetute üle.

1. Seisus, nimi, wanadus: talupoeg
Jaan Hansu poeg Sihwer,
26 aastat wana.

Kohtuotsus ja tema tegemise aeg, süüdistuse sisu ja paragrahwid: Jaan Sihweri süüdistuse asjas kriminaal-seaduse §§ 51. ja 131. punkt 1. järele. Peterburi kohtupalati otsusega 26. oktoobrist 1907. aastal mõisteti Sihwer kriminaal-seaduse § 131. punkt 1. põhjal wiieks aastaks kindlusesse, missugust karistust tarbekorral 1906. aasta 22. nowembri seaduse põhjal muuta wõib; uurimise-wangis olemise aeg üks aasta ja kümme kuud loetakse sellest ajast maha.

3. Kohtuotsus astus seaduslikku jõusse ja teostati: 12. nowembril 1907. aastal omandas kohtuotsus seadusliku jõu; teostatud Riia ringkonnakohtu prokuröri läbi 4. nowembril 1908. aastal.

Sedawiisi oli 12. nowembril 1907 aastal maksma hakanud kohtuotsusega sm. Sihwer peale eelwan-gistuse aja mahaarwamise weel kolmeks aastaks ja kaheks kuuks kindlusesse asetatud. Sedawiisi oleks kindluses istumise aeg pida-nud 1911. aasta algul lõpule jõudma. Kuid meie teame, et sm. Sihwer alles 1917. aasta weebruari-rewolutsiooni ajal sunni-töölt lahti sai. Sellest tuleb ole-tada, et temale weel teisi süüdisi 1905. aastast leiti, mis esialgset kohtuotsust kõwendada lubasid.

Selle kohta käiwaid akte ei ole seni üles leida õnnestanud. Küll leidub aga politsei-departemangu aktis nr 7449, kust eelmine kirja-wahetus wõetud, weel üks paber kooliõpetaja Jakob Sihweri kohta, kelle all, arwatawaste-ka J. Sihwerit tuleb mõista. Selle paberiga liikuma pandud uurimise käigust ei ole aktis nr 7449 jälgi järele jäänud.

Kiri ise on järgmine:

Blank A.
Salakiri.

Politsei-departemangu.

Teadustus uurimise algamise üle.

1. Uurimise-asja nimetus: Jakob Sihweri, Johan Komstomi, Jaan Endsini, Hans Betlemi ja teiste süüdistamine kriminaal-seaduse § 131. ettenähtud kuritegudes.
2. Uurimise algus: 11. juulil 1906. a.
3. Uurimise koht: Tallinn.
4. Uurimise toimetaja ja järelwalwaja: eraldatud sandarmikorpuse alampolkownik Tihonowiš Tallinna ringkonnakohtu prokuröriabi A. Grüni ülewaate all.
5. Süüdistamise alus: 1905. aasta 3. ja 4. detsembril tegid Hans Betlem, kooliõpetaja Jakob Sihwer, tema abiline Johan Komstom ja wagunirattamäärija Jaan Endsini Tallinna - Pärnu kitsarööpalisel raudteel nekrutisalga sõidu ajal nekrutite hulgas kihutusetööd selleks, et nad koju sõidaks, teiste sõnades, kihutasid nekrutisi üles oma sõjamehekohustuste täitmisest kõrwale hoidma.

Eestimaa kubermangu
Sandarmiwaliitsuse ülem
Polkownik Mesentsow.

N^o 1372.

11. juulil 1906. a.

Liiwimaa kubermangu sandarmiwalitsusele edasi antud.

Joh. Lehman.

Woldi jaama teenija Joh. Lehmani süüdistamine kriminaal-seaduse paragrahw 129. järele.

(Politsei-departemangu VII asjaajamise akt nr 7727 — 1905. a.)

Ajutine

Liiwimaa kubermangu
Sandarmiwaliitsuse Ülem.

Salakiri.

18. jaanuaril 1906. a.

Riias. № 639.

Politsei-departemangu.

St.-Peterburi - Warssawi raudtee Sandarmiwaliitsuse Tallinna jaoskonna ülem saatis minu abilisele Tartus kirjaga 8. detsembrist 1905. a. № 132 all kirjawahetuse, millest näha on, et 4. detsembril Woldi jaama juures olewas pitsimajas peetud koosolekul selle jaama telegrafist, Tartu maakonna, Saadjärwe walla talupoeg Juhan Jaagu poeg Lehman waliitsusewastase kõne pidas, milles sõjariistus wastuhakkamisele üles kutsus.

Selle tagajärjel alustas minu abilise rittmeister Pokroschinski kriminaal-kohtupidamise korra paragrahw 1035. põhjal uurimist, tähendatud Lehmani kriminaal-seaduse 129. paragrahwi järele süüdistades.

Polkownik Pawlow.

14. juunil 1906. a. teatab rittmeister Pokroschinski politsei-departemangu, et uurimine 21. mail lõpule on jõudnud ja süüdistatawat taga otsitakse.

Süüdistuse-akti juure lisatud asitunnistused:

1) 5 eksemplari «Eesti keeles trükitud rewolutsioonilise sisuga laulu, mis «Marseljeese» pealkirja kannab,

2) 2 blanki pealkirjaga «Ülewene-maaline raudteelaste ühisus»,

3) 1 eksemplar Bebeli broschuuri «Ametiühisuste liikumine ja poliitilised parteid»,

4) 1 eksemplar eestikeelset trükitud lehte «Rahwaasemikkude koosolek».

Seda kõike oli, nähtawaste, süüdistamiseks küllalt. Asja järgnewa käigu üle aktis teateid ei ole.

P e e t e r L a i u s.

Talupoja Peeter Laiuse süüdistamine kriminaal-seaduse paragrahw 126. järele (Politsei-dep. VII asjaajamise akt № 7726 — 1905. a.)

Ajutine

Liiwimaa kubermangu
Sandarmiwalitsuse Ülem.

Salakiri.

18. jaanuaril 1906. a.

№ 651. Riias.

Politsei-departemangu.

Tartu maakonna 2. jaoskonna
kohtu-uuri ja saatis oma kaaskirjaga

№ 3560 18. detsembrist 1905. a. minu abilisele Tartus Tartu politseimeistrilt saadud kirjawahetuse, millest näha on, et Tartus läinud aasta 12. detsembril olnud korratuste ajal Tartu maakonna Kodijärwe walla talupoeg Peeter Mikhli poeg Laius kinni on peetud, kes korratusi sünnitawat ja linna miilitsa [kas oli sel ajal mingi «linnamiilits» olemas? Tõlkijal peale tuld andwat rahwamurdu üles kihutas rahwast laiali ajama tulnud linnawahtide komando kallale tungima ning ise linnawahtide numbrid üles märkis. Kinni peetud Laiuse juurest leiti kirjawahetus, mis tema kuriteolist tegevust awalikuks teeb. Ettetoodu põhjal alustas minu abi Tartus rittmeister Pokroschinski kriminaalkohtupidamise korra paragrahw 1035. põhjal uurimist, tähendatud Laiust kuriteos süüdistades, mis kriminaal-seaduse paragrahw 126. ette nähtud.

Polkownik Pawlow.

Rittmeister Pokroschinski teatab omakorda 11. jaanuaril 1906. a. politsei-departemangu, et la 19. detsembril Riia ringkonnakohtu prokuröriabi W. A. Elmani ülewaate all uurimist on alustanud ning et uurimise alustamise põhjuseks on olnud peale eelmises kirjas ette toodud

Laiuse tegewuse weel asjaolu, et Laiuse juurest läbiotsimisel on leitud pilet pealkirjaga: «Eesti sotsiaal - demokraatlise töölistepartei Tartu grupe liige» ning kwiitung «sama ühisuse kassasse maksu maksmise üle».

14. juunil teatab sama rittmeister Pokroschinski, et ta 23. mail uurimise lõpetanud ja 26. mail Riia ringkonnakohtu prokuröriabi efekkirjutuse tagajärjel terve akti Tartu maakonna II jaoskonna kohtuuriija kätte on toimetanud, ja et süüdistataw talupoeg Peeter Laius Tartu politseiwalitsuse juures olewas arestimajas wahi all on. Süüdistuse asitunnistusena ei ole ikkagi Laiuse «kuriteolist tegewust awalikuks toowast kirjawahetusest» muud nimetatud, kui partei liikmekaart ja maksukwiitung.

Ka selle asja järgnewast käigust ei ole aktis midagi näha.

II. Hans Pöögelmann.

Elulolised andmed.

1. *Politsei-departemangu VII asjaajamise akt nr 5 anne II — 1906. aastast.*
Eestimaa kubermangu
Sandarmiwaliitsuse Ülem. Salakiri.

18. jaanuaril 1906. a. № 126.

Politsei-departemangu.

Selle aasta 17. jaanuari telegrammi № 190 tagajärjel saadan

Politsei - departemangu nõutawad teated kõikide isikute üle, kes poliitilistes süüdistusasjades aresteeritud ehk minu kätte usaldatud Sandarmiwalitsuse uurimise all on.

128 aresteeritud ja minu kätte usaldatud Sandarmiwalitsuse uurimise all olewast isikust on 69 isiku süüdistusasjad erilise nõupidamise kätte saadetud. Need wiimased isikud langewad järgmistesse gruppidesse:

.....

II. Salajase Eesti rewolutsiooni komitee liikmetest on kaheksa aresteeritud, kuna seitsme ülesleidmataks jäänud, nimelt:

.....

№ 6. *Hans Pöögelmanni*

kohta aresteerimise käsk on antud ja nende üle selle aasta 11. jaanuaril № 85 all tagaotsimise tsirkuläri jaoks tarwilikud teated Politsei-departemangu saadetud.

Eestimaa kubermangu
Sandarmiwalitsuse Ülem
polkownik parun Nolde.

Teatele wõtta.
25. jaanuaril.

Politsei-departemangu
direktor Wuitsh.

2. *Politsei-departemangu VII asjaajamise aktist nr 3, anne I — 1906. aastast.*

Siseministeerium.
Politsei-departemang.
Eriline jaoskond.
28. jaanuaril 1906. a.
№ 1510.

Salakiri.

Kuberneridele, linnapealikutele, ülem-politseimeistritele, kubermangude sandarmivalitsuste ülematele, raudteede sandarmivalitsuste ülematele, walwe-jaoskondade ülematele, piiripunktide sandarmiohvitseridele.

Wiimasel ajal on mitmel kohal üle terve riigi läbiotsimiste ja aresteerimiste juures paljudele walitsusewastaste organisatsioonide liikmetele õnnestanud ära põgeneda. Sellega Teile tagaotsitawate isikute nimekirja saates palub Politsei-departemang iseäralisi abinõusi tarwitusele wõtta, et selles nimekirjas ülesloetud isikud nende asukoha leidmise korral saaks läbi otsitud, aresteeritud ja saadetud wastawa kubermangu Sandarmivalitsuse Ülema kätte peale nende isikute, kelle üle erand on tehtud, ja ühtlasi sellest Politsei-departemangule teatada.

Direktor Wuitsh.

Jaoskonna ülema eest W. Saitsew.

Lisa: tagaotsitawate nimekiri.

Eestimaa kubermang:

Pöögelmann, Hans Gustawi poeg;
asukoha ülesleidmise korral läbi
otsida, aresteerida ja Eestimaa
kubermangu Sandarmiwaliitsuse
Ülema kätte saata, Politsei-depar-
temangule teatades.

Jaoskonna ülema eest W. Saitsew.

S. A. M.

Politsei-departemang.

Salakiri.

VII asjaajamine.

31. jaanuaril 1906. a.

№ 1015.

Kuberneridele, Linnapealikutele jne.
[ühe sõnaga: kõigile, kõigile, kõi-
gile, nagu eelmisesgi kirjas].

Sellega kaasas saates poliitilistes
süüasjades tagaotsitawate nimekirja
palub Politsei-departemang wasta-
waid wõimukandjaid, kui nad kel-
legi nimekirjas seiswa isiku asu-
kohta leiawad ehk teateid saawad,
mis nende isikute ülesleidmist wõiks
kergendada, sellest Politsei-depar-
temangule teatada.

Direktor Wuitsh.

Asjaajaja Sawitski.

Nimekirjast:

№ 9. *Pöögelmann*, Hans Gustawi
poeg, Liiwimaa kubermangu Wil-
jandi maakonna Aidu walla talu-
poeg, 30 aastat wana, luteriusku.

Elas wiimasel ajal Tallinnas, kadus sealt, arwatawaste, Peterburki.

Otsitakse taga kui isikut, kes salajase rewolutsioonilise komitee liikmeks oli ja kes selle eest on administratiivsel teel maalt wäljasaatmiseks ette pandud.

Tundemärgid: keskmist kaswu, kõhnapoolne, näowärw puhas, walkjad juuksed, wurrud harilikud, walged.

Ülesleidmise korral saata Eesti-maa kubermangu Sandarmiwalitsuse Ülema kätte.

Asjaajaja Sawitski.

S. A. M.

Politsei-departemang.

Salakiri.

Eriline jaoskond.

5. detsembril 1906. a. № 23547.

Kuberneridele, Linnapealikutele jne.

Politsei-departemangul on au ülesloetud wõimukandjatele teatada, et isikute hulgast, kes otsimise tsirkuläris 28. jaanuarist 1906. aastal № 1510 ja tema lisades ülesloetud olid, ainult neid läbi otsida ja aresteerida tuleb, kes siia juure lisatud nimekirja on jäetud, kuna teiste ülesleidmise korral ainult nende tegewuse ja läbikäimise järele salajane walwe sisse tuleb seada.

Ase-direktori kohuste täitja
Harlamow.

Jaoskonna juhataja Wassiljew.

Nimekirjas [aresteeritawate]:

Eestimaa kubermang:

Pöögelmann, Hans Gustawi poeg.

*

Selle järele tuleb «Aidu walla talupoja Hans Pöögelmanni» nimi weel mitmele korrale politsei-departemangu 1906. aasta kirjawahetuses ette, nagu ka lähematel järgnewatel aastatel.

3. Politsei-departemangu erilise jaoskonna aktist nr 259, anne III 1913. aastast «Eestimaa sotsiaaldemokraatline partei. Legaalne kirjandus».

9. septembril 1912. aastal kirjutab politsei-departemang Eestimaa sandarmiwalitsusele ette ajakirjast «Uus Ilm», mida Hans Pöögelmann Ameerikas toimetab ja missugune leht ennast sotsiaaldemokraatlise töölistepartei häälekandjaks tunnistab, need kirjatükid wenekeelses tõlkes politsei-departemangu sisse saata, «mis tähelepanemise wäärlised on».

Selle ettekirjutuse põhjal hakkabgi Eestimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülem järjekindlalt igast «Uue Ilma» numbrist täielikku tõlget politsei-departemangu saatma, nii et neist õige kehakas akt tekkis. Tõlkeid toimetab keegi A. Sobach Tallinnas, nad kirjutatakse suure hoolega masinal ümber,

kõik pealkirjad ja nimed punase wärwiga trükitult: nähtawaste peeti terwet ülesannet wäga tähtsaks ja iga «Uue Ilma» rida «tähelepanemise wääriliseks».

21. jaanuaril 1913. a. paneb poliitsei-departemangu direktor järjekordsele «Uue Ilma» numbri tõlkele resolutsiooni peale: palun «Uues Ilmas» leiduwate teadete põhjal ülewaade teha Ameerika Eesti sotsialistlise ühenduse üle.

Selle resolutsiooni tagajärjel tehakse järgmine ülewaade:

«Ameerika Ühisriikides olewasse «Ameerika sotsialistlisesse ühendusesse» kuuluwad kõik Eesti organisatsioonid, nagu: New-Yorgi Eesti sotsialistline ühisus, samasugune ühisus S.-Franciskos, Portlandis ja Bostonis. Ühendusel on oma keskkomitee ja häälekandja «Uus Ilm».

«Uus Ilm» ilmub New-Yorgis Eesti keeles ja awaldab oma weergudel rewolutsioonilise sisuga kirju ja Wenemaalt saadud teateid, enamaste wale wõi laimawa sisuga. Lehe weergudel ilmuwad ka Eesti sotsialistliste ühisuste kassaaranded ja teated nende ühisuste tegewuse üle. «Uue Ilma» toetuseks pannakse piduõhtuid toime.

Organisatsioonide tegewuse aruannetest 1912. a. kestes on näha, et nende koosolekutel siseparteilisi

asju arutatakse ja poliitiliste ainete üle kõnesid peetakse. Organisatsioonidel on omad raamatukogud. Leiduvad veel teated selle üle, et nooresoole sotsialistlike ideede külgepookimiseks hinnata noorsoo lehte «Young Soc. Mag.» laiali laotatakse.

Ühest «Uue Ilma» kirjatükist on näha, et Ameerika Eesti sotsialistlike organisatsioonide keskel viimasel ajal tungi märgata on Ameerika sotsialistlike partei külge liituda, milleks ainult veel keskkomitee otsust oodatakse.

18. veebruaril 1913. a.»

Sellesama otsuse «Uue Ilma» kohta annab politsei-departemang 16. oktoobril 1913. a. Liwimaa kubermangu sandarmiwalitsuse ülemale kindral Wolkowile, kui see 9. oktoobril teatab:

«Minu kätte usaldatud Sandarmiwalitsuse poolt kriminaal-seaduse § 126. põhjal wastutusele wõetud Johannes Jaani poja *Kirkmanni* juurest leiti läbiotsimisel käsikiri, millest näha on, et ta rewolutsioonilist eestikeelset lehte «Uus Ilm» sai ja laiali laotas. *Kirkmanni* juurest seda lehte ei leitud, kuid süüdistamise juures oleks teda waja, mispärast Politsei-departemangu palun seda mulle saata ja otsus anda selle lehe sihi üle».

III. „Edasi“ — 1905.

18. nowembril 1905. aastal pöörawad gümnaasiumi kooliõpetaja õigustega Julius Jaagu poeg Sõrmus ja Iwan Maksimi poeg Mölder trükiasjade peawalitsusesse palwega, et neile lubataks Peterburis eestikeelset wäikekaustalist poliitilist päewalehte «Edasi» nime all wälja anda, mille wastutawaks toimetajaks lubab olla Julius Sõrmus.

24. nowembril annab trükiasjade peawalitsuse ülem A. Bellegarde sellekohase lubatunnistuse nr 13748 wälja. Lubas on tähendatud, et leht, ilma eeltsensuurata ilmub. See oli vähemalt ülearune tindiraiskamine, sest sel ajal ei olnud ju enam ühtegi eeltsensuura all olevat lehte olemas. Isegi tsensor Truusmann Tallinnas oli selleks ajaks, peale kuberner Lopuhini kahekordse kaebtuse tema peale ja trükiasjade-peawalitsuse ettekirjutuste tagajärjel eeltsensuurasse lehtede saatmise nõudmise ära jätnud.

«Edasi» esimene nummer ilmub 3. detsembril pealkirja all:

Edasi. Wenemaa sotsialdemokraatline tööliste partei. Kõige maade proletarlased, ühinege! Alla kirjutanud: Toimetajad wäljaandjad: J. Mölder, J. Sõrmus. Wastutaw toimetaja: J. Sõrmus.

Möödamannes olgu tähendatud, et kõne all olew J. Mölder, selleaegne üliõpilane, keegi muu ei ole, kui praegune Eesti kindral-konsul Leningradis.

«Edasi» nr 1 algab järgmise juhtkirjaga, mille siin, kui dokumendi, muutmataalt awaldame. Teisel kohal — seerias «Eesti kirjanduselo ained Wene isewalitsuse arhiiwides («Külwaja» kirjastus) peatame pikemalt terwe «Edasi» loo peal ja toome weel mõne tüki 1905. aasta «Edasist».

EDASI!

Edasi, töölised! Edasi proletaariat! Suur Wene rewolutsioon kutsub meid.

Ta hüüded lähewad ikka waljumaks, ta jõud kangemaks. Meie kõige suurem waenlane, kahepeaga elukas, lamab surmawalt haawatud meie ees maas. Tamm, mis rahwa elu laeneid aasta-sadasi kinni pidanud on, on purustatud ja need laened lööwad ikka kõrgemalt kokku, nende tõkked lähewad ikka tugewamaks. Ei ole enam jõudu, mis neid laeneid tagasi suruda jõuaks, maru lähenemist takistada suudaks.

Mühise wägewamalt, maru! Tõuka tugewamalt, torm!

Meie teame, et maru järele wai-
kus tuleb, et tormi järele päikene
paistma hakkab, uue elu päikene.

Senini oleme meie enestele wan-
gikodasi ja raudu walmistanud,
siis peab aga isegi mälestus nen-
dest kaduma. Senini oleme meie
nälginud, pilkases pimeduses kõn-
dinud, üks teist taga kiusanud,
tapnud, siis peab aga aina küllus,
walgus, wennastus walitsema.

Niisugune on see kord, kuhu poole
meie püüame, mis meie sihiks on.

See kord on sotsialismus.

Ja meie, töölised, meie, proleta-
riat, oleme need, kes selle korra
idusi eneses kanname, kes sotsia-
lismuse eest wõitleme. Ja see tund-
mus, et meie see klass oleme, kes
terwe inimese soo parema tulewiku
eest wõitleb, kes niisuguse korra
eest wõitleb, kus ena m ei ole
klassisi, waid kus on ainult
inimesed — see tundmus peab
meie rindu uhkusega täitma.

Sellepärast, edasi, töölised, edasi
proletariat!

Ei pea takistust olema, mille ette
meie seisatama jääksime, ei pea
raskust olema, mis meid tagasi
kohutaks. Kõik wäiklane, kõik isik-
line olek peab meilt kaduma. Meie
peame püha-toimetajate sarnased
olema, kes tulewiku korra altariil
ohwerdawad.

Niisama kristall selged, nagu meie ideal on, peame meie ka ise olema. Ja püüdmine, ennast oma ideali kõrgusel hoida, peab meie terwet olemist wangi wõtma, päewa ajal, kui meie raskes töös oleme, öösel, kui meie karedas woodis lamame. Oleme meie aga egnast niisugusele kombelisele kõrgusele jõudnud tõsta, siis ei ole midagi ilmas, mis meid meie ideali kätte saamast takistada wõiks, siis ei ole meil haawad walusad ega surm hirmus. . .

Niisugusele kombelisele kõrgusele kutsume meie kõiki oma seltsimehi üles. Ja siis edasi! . .

Suur Wene rewolutsion kutsub meid!

*

Warsti hakkasid kaebtused uue lehe peale kokku woolama. Peterburi kuberner teatab 9-st detsembrist, et Jamburi kreisis on konfiskeeritud «Edasi» nr 1, milles «rewolutsioonilise partei manifest» trükitud. Siin on jutt tööliste saadikute nõukogu, ülewenemaalise talupoegade ühiseuse, s.-d., s.-r. ja Poola sotsialistilise partei keskkomiteede manifestist, mille awaldamise eest kõik selleaegsed lehed wastutusele wõeti.

13. detsembril teatab «Eesti ajakirjanduse järele walwaja» Harry

Jannsen manifesti awaldamisest «Edasis» tsensuura-komiteele, kes samal päewal otsustab «Edasi» nr 1 peale aresti panna ja Sõrmuse ning Möldereri wastu süüdistust tõsta krimminaal-seaduse 129. paragrahwi punktide 1. ja 3. põhjal. Weel samal päewal jõutakse trükiasjade peawalitsusele sellest teatada, kes ka samal päewal kohtupalati prokuröri kätte süüdistuse saadab, ning 15. detsembril tuleb wiimaselt wastus, et 15. detsembril «Edasi» kohtupalati poolt kinni on pandud.

16. detsembril saadetakse otsus linnapealikule täidesaatmiseks ja telegrahweeritakse kuberneridele, kuid samal 16. detsembril jõuab weel «Edasi» nr 4 ilmuda. Siit leiab Jannsen uueste süüdistamise põhjust kirjatükis «Kas olla wõi mitte olla», ja Peterburi tsensuura-komitee otsustab weel kord Sõrmust 129. paragrahwi põhjal wastutusele wõtta ja «Edasi» nr 4 ka aresti alla panna, missugune otsus ka kohtupalati poolt 20. detsembril kinnitamist leiab.

Nüüd, kus «Edasi» kõikide paragrahvide järele wagaks tehtud oli, tuleb korraga 12. jaanuaril 1906. a. politsei-departemangu ülema poolt teade, et «Edasi» nr 1 «teatud rewolutsiooniline üleskutse «Manifest» ära olla trükitud» ja et sellest

seda ja seda järeldust lehe kohta tegema pidawat. Trükiasjade-peawalitsuse ülem, endine Eestimaa kuberner Bellegarde, teatab õige pilkawa wiisakusega politsei-departemangu ülemale, et süüdistus lehe wastu ammu juba tõstetud ja leht ise kinni pandud on.

Siis läheb 7 aastat mööda, kus «Edasi» asjast kihku ega kahku kuulda ei ole, kuni wiimaks 10. mail 1912. aastal tsensuura-komitee korraga «Edasi» nr 4 (16. detsembrist 1905. a.) kirjatükis «Witte-Plehwe» kriminaalseaduse paragrahwide 128. ja 1034. rikkumist leiab. Ja nüüd tehakse 1905. a. detsembri «Edasi» nr 4 aresti alla panemise otsus, ning saadetakse 10. mail 1912. aastal märkusega «Kiire!» linnapealikule ja posti-ülemale «tarwilikkude korralduste» tegemiseks, teiste sõnadega: ära-korjamiseks ja postil kinnipidamiseks! 24. oktoobril 1912. aastal kinnitab kohtupalat weel korra aresti «Edasi» nr 4. peale ning 19. augustil 1913. a. teatab kohtupalati prokurör palati otsusest «Edasi» nr 4 ärahäwitamise üle, mis 5. septembril linnapealikule täidesaatmisehs läkitatakse.

Ka sellega ei olnud weel «Edasi» lugu lõppenud, sest nr 4 peale oli weel ju teine kaebtus olemas.

Selle kaebtuse tagajärjel tegi palat otsuse weel kord «Edasi» nr 4 ära häwitada, millest prokurör 16. nowembril 1913. aastal trükiwalitsusele teatab. 21. jaanuaril 1914. aastal saadab wiimane kohtupalati prokurörile linnapealiku teate, et «Edasi» ühtegi nummert aresti all ei ole, mispärast tema häwitamise otsust toime saata ei saa. Sellega lõpeb «Edasi» kohta käiw kirjawahetus ametkohtade wahel.

Kokkuwõte: neli nummert «wäikekaustalist lehte» ja üle kaheksa aasta igasugu üliekstsellentside kirjawahetust, rida kohtuotsusi lehe kinnipanemise ja ärahäwitamise üle «ühes kõikide tema trükkimiseks walmistatud abinõudega» ja, arwatawaste, wastawad autähed ülesnäidatud hoolsuse eest.

IV. Narwa „Kiir“ ja tema kaastöölised.

(Politsei-departemangu arhiiwist 1913.)

Eestimaa kubermangu
Sandarmiwalitsuse Ülem.
2. aprillil 1913. a. № 686.

Salakiri.

Tallinnas.

Walwepunkti asjaajamisest.

Politsei-departemangu Erilisele
Osakonnale.

Narwa linnas ilmuw eestikeelne
töölisleht «Kiir» tõmbas terwel

oma ilmumise ajal enese peale tähelepanekut oma eriliselt sotsiaaldemokraatlike sihiga. Oma niisuguse sihi kuulutas ta viimaks ka awalikult ühes oma esimeses numbris juba wälja, nimelt № 14, 14-st septembrist 1912. aastal, kirjatükis «Kas on tööliste häälekandja olemasolemine õigustatud», milles selgitatakse, et kui töölised ennast juba waimliselt «kodanluse ja pastorite» mõju alt on wabastanud, siis ka nende majandusline wabanemine enam kaugel ei ole», et olewad eestikeelsed ajalehed, mis kodanluse huwisid kaitsewad, tööliste häälekandjateks olla ei wõi, sest et kummagi klassi huwid üksteise wastu käiwad, mispärast Eesti töölisteklassil on õigus oma häälekandjat asutada ja nõuda, mis teiste rahwaste töölised ammu juba teoks on teinud (sakslaste «Vorwärts», Austraalia «Arbeits-Zeit», soomlaste «Tyomies», wenelaste «Звезда» ja «Правда», lätlaste «Zihna» jateised).

Kirjatükk lõpeb «Kiire» toetamise üleskutsega: «Eesti töölistel ei ole senini oma häälekandjat olnud. Meie peame kõik oma waimlise ja ainelise jõu pingule tõmbama, et «Kiirt» eluwõimelikuks teha, teda nii kõrgele tõsta, et ta wõiks iga lehega wõistlusesse astuda ja rahwahulkade huwide kõrgusele tõusta.

Ta on väike. Kuid kogume kõik jõud kokku selleks, et «Kiir» suureks ja tugewaks päewaleheks muutuks, sest tal on elamise õigus. Wäga rõõmustawaks nähtuseks on see, et «Kiire» põhikapitali jaoks juba annetused kokku tulema hakkasid. Äratundmine, et igal klassil oma ajaleht peab olema, mis klassi kasusid kaitseb, peab töölisi veel enam taga kihutama oma lehe kasuks töötama ja kaasa mõjuma, et praegune «Kiir» muutuks üleüldiseks Eesti töörahwa häälekandjaks. Meie tunnistame, et töörahwa häälekandjal eluõigus on, sellepärast peame tema tugewaks tegema, et ta meie ajaloolist teekäiku walgustada wõiks.»

See «Kiire» awalik tunnistus, et ta tahab sedasama teed käia, mida käib Läti põrandaalune leht «Zihna» (Wõitlus), mis üleskutseid Wene-maal olewa riigi- ja ühiskonnakorra kukutamiseks awaldab, määrab küllalt selgelt selle lehe sotsiaaldemokraatlise sihi ära. «Kiire» hilisematest numbritest on näha, et ta enda laiendamiseks ühendusesse on astunud mitte üksi Eesti sotsiaaldemokraatliste grupidega Narwas, Peterburis ja Soomemaal, waid ka Ameerika sotsialistide grupidega, kelle awalikuks häälekandjaks on eestikeelne leht «Uus Ilm».

Nende sidemete ja ühenduste tõttu hakkasid «Kiire» toimetusesse tähendatud Eesti sotsiaaldemokraatide grupidelt rahalised toetused ja kirjad tulema; viimasi wahetab «Kiir» iseäranis «Uue Ilmaga», missugune leht ka oma weergudel Wenemaal olewa riigi- ja ühiskonnakorra kukutamiseks üleskutseid awaldab.

Täieste kindlat ja selget sotsiaaldemokraatlist sihti omandades hakkas «Kiir» järgnewates numbrites kõwa kihutustööd tegema selleks, et ta Tallinna tööliste hulgas laiali lagunemist leiaks, missugusel eesmärgil lehes mitu korda ilmusid üleskutsed Tallinna töölistele ainelise ja waimlise toetuse asjas. Sel eesmärgil käisid «Kiire» toimetuse nimel ja Peterburi sotsiaaldemokraatlise grupe wolitusel Tallinnas selleks eriliselt saadetud delegaadid — Narwa wäikekodanik Johannes Jüri poeg Käspert ja Lehtse walla talupoeg (Paide maakonnast) August Joosepi poeg Sepman.

Lõpuks awaldas «Kiir» oma 13. numbris, selle aasta 31. jaanuarist, awalikult oma kaastööliste nimekirja, kus leidub suurem osa endisi ja praegusi rewolutsiooni-tegelasi: J. Anwelt, R. Astrem, W. Buk, J. Depman, J. Elbe, R. Elias, Lilli Ibrus, W. Kann,

H. Kiillaspea, W. Kingissepp, J. Kirkmann, A. Koni, J. Käspert, N. Köstner, J. Lilienbach, K. Luts, W. Maasik, M. Mõru, O. Münther, A. Oinas, W. Puss, O. Sternbeck, R. Treufeldt, A. Tõnurist, rohuteadlane Rud. Wallner, A. Weiler, Helena Oiglas, A. Blaumberg, A. Keskküla, R. Janson, M. Martna, H. Pöögelmann.

Toime pandud walwe ja Peterburi kubermangu Sandarmiwaliitsuse ülema abilt (Jamburi ja Oudowa maakondade jaoks) saadud teadete põhjal selgib, et ajalehe «Kiire» nimeliseks toimetajaks on Pada walla (Rakwere maakonna) talupoeg Anton Kaarli poeg Arm, tõelisteks lehe juhtideks aga on:

✓ 1) Wõru maakonna (Liiwimaalt) talupoeg Willem Daaweti poeg Buk, kes juba 1907. aastast poliitilise järelwalwe ja kirjawahetuse põhjuseks on ja korra juba Baltimaa piiridest välja oli saadetud;

2) toimetuse kontori juhataja, kirjawahetuse toimetaja ja rahaliste asjade ajaja Narwa wäikekodanik Johannes Jüri poeg Käspert, kes Narwas poliitilises süüdistuses uurimise all on olnud;

3) korrektori kohuste täitja, juriskonsult ja kaastööline, Tallinna

maakonna Juuru walla talupoeg Jaan Jaani poeg Anwelt, kes 1912. aastal juba korra Peterburi Kohtupalati poolt aresti on mõistetud süüteos, mis kriminaal-seaduse paragrahw 129. ette nähtud;

4) lehe sõnumitekorjaja Narwa wäikekodanik Robert Jüri poeg Kokkasson, linawabriku tööline, kes ka juba kord poliitilises süüdistusasjas kirjawahetuse aineks on olnud;

5) kaastööline Narwa wäikekodanik Gustaw Hansu poeg Hapsal, kelle üle ka Narwas juba kirjawahetus käimas on.

Samadest allikatest saadud teadetest selgib, et ajalehte «Kiir» trükitakse Narwas «Pihlaka» trüki-kojas, mille tõeliseks omanikuks on Narwa wäikekodanik Reinhold Mihkli poeg Pödder, kes Peterburi kubermangu Sandarmiwalitsuse poolt wastutusele wõetud ja korra juba Wologda kubermangu wälja saadetud oli.

Ajalehe «Kiire» kaastöölistest on:

1) Aidu walla (Wiljandi maakonnast, Liiwimaalt) talupoeg Hans Gustawi poeg Pöögelmann, praegu New-Yorgis Eesti sotsiaaldemokraatlise lehe «Uus Ilm» toimetaja, oli warem 1905. aastal Tallinnas tekkinud Eesti rahwuslise partei liige, missugune partei endale

ülesandeks tegi sõjariistus mässu abil Eestimaale iseseiswust nõuda; peale selle partei häwitamist pidi Pöögelmann maalt välja saadetama, kuid kadus ära ning seisab Politsei - departemangu tsirkulär № 1015 põhjal 1906. aastast tagaotsitawate nimekirjas;

2) A s t r e m, Robert Mardi poeg, Waiwara walla (Rakwere maakonna) talupoeg, kes praegu Peterburis asub ja keda warem Politsei-departemangu tsirkuläriaga tagaotsiti; on praegu Peterburi Eesti karskuseseltsi «Ustawuse» juhatuse esimees, missugusel seltsil ka sotsiaaldemokraatline siht on; 1910. aastal laotas selts sotsiaaldemokraatlise organisatsiooni ja rewolutsioonilise punase-ristikorjanduse-ramatuid laiali;

✓ 3) D e p m a n, Jaan Jaagu poeg — Peterburi ülikooli üliõpilane, kes alalisi ühendusesidemeid Tallinna sotsiaaldemokraatlise rühmaga alal hoiab;

4) E l b e, Johannes Adolf Tõnise poeg, Worbuse walla (Tartu maakonna) talupoeg, seisis 1910. aastal kriminaal-seaduse paragrahw 129. põhjal süüdistuse all;

5) I k m e l t, Jaan Jaani poeg, Keila walla talupoeg Tallinna maakonnast, kes Tallinnas ka kriminaal-

seaduse 129. paragrahwi põhjal süüdistuse all oli;

6) **Eliaser**, Roman Iwani poeg, Sangaste walla (Tartu maakonna) talupoeg, on Tallinnas kohaliste kuriteoliste ühenduste nõuandjaks;

7) **Ibrus**, Liina Hansu tütar, Wiljandi maakonna talurahvast, seisis kriminaal-seaduse 102. paragrahwi põhjal süüdistuse all;

8) **Kann**, Wladimir Wassili poeg, Tallinna väikekodanik, Peterburi ülikooli üliõpilane, seisab alalistes sidemetes Tallinna sotsiaaldemokraatlise organisatsiooniga;

9) **Kiilaspea**, Hans Hansu poeg, Wiljandi maakonna Heimthali walla talupoeg, Soome sotsiaaldemokraatlise partei liige, warem Tartu karskuseseltsi «Sõbra» liige;

10) **Kirkman**, Johan Jaani poeg, Uue-Wändra walla (Pärnu maakonna) talupoeg, oli kriminaal-seaduse paragrahw 126. põhjal süüdistuse all;

11) **Lilienbach**, Juhan Juhani poeg [Jüri poeg], Rakwere maakonna ja samanimelise walla talupoeg, oli Baltimaalt wälja saadetud;

12) **Maasik**, Willem Jaani poeg, Wõru maakonna Wastseliina walla talupoeg, oli kriminaal-seaduse paragrahw 126. põhjal uurimise all;

13) **Sternbeck**, Otto Jüri poeg, Paide maakonna Albu walla talu-

poeg, sai 1905. aastal Marta Lepa rewolutsionääride grupes arestee-ritud ja oli juba enne seda poliitilistes süütegudes wastutusele wõetud;

- ✓ 14) Tõnuri, August, endine kooliõpetaja, kes Jõhwi wallas rewolutsioonilisest liikumisest osa wõttis;

15) Keskküla, Aleksander Mardi poeg, Tartu maakonna Saadjärwe walla talupoeg, oli kriminaal-seaduse 126. paragrahwi põhjal uuri-mise all ja põgenes wäljamaale;

16) Martna, Mihkel Jüri poeg, Haapsalu maakonna Welise walla talupoeg, 1905. aasta rewolutsiooni-lise liikumise ninamees, põgenes wäljamaale.

«Kiire» ümber koondunud Narwa sotsiaaldemokraatide rühma kõik püüded Tallinna töölisi oma poole tõmmata, et selle kaudu lehele aine-list toetust saada, ei ole senini suuremaid tagajärgi annud, waata-mata ülemal nimetatud Käsperti ja Sepmani Tallinna sõitude peale. Sellepärast tuli umbes kuu aega tagasi selleks otstarbeks Narwast Tallinna «Kiire» kaastööline Tartu maakonna Kongota walla talupoeg August Johani poeg Koni. Järele-luuramise teel saadi teated, et tä-hendatud Koni ilma passi sissekir-jutamata Walga maakonna ja walla

talupoja August Augusti poja Gai-
liti juures, Suurel turul № 17, kor-
ter 3, elab ja kohe hoogsasse tege-
wusesse asus «Kiire» laialilaotamise
ja müümise alal, milleks talle «Kiirt»
Narwast bagaasis järele saadeti.

30. märtsil saadi teated, et «Kiire»
toetajate osauhisuse asutamise ja
«Rahwa Sõna» väljaandmise küsi-
muse arutamiseks selle ühisuse liik-
med koosolekut 31. märtsil kokku
kutsuda tahawad, mida kusagil linna-
ümbruses mõeldakse ära pidada.
Sellepärast sai 31. märtsil Koni ja
teiste tuntud sotsiaaldemokraatlise
rühma liikmete järele walwe kor-
raldatud, mis kella 2 paiku kokku
tulnud isikute kinniwõtmisega lõp-
pes. Kinni wõeti:

1) ülemal tähendatud August
Koni,

2) Tallinna maakonna Saue walla
talupoeg Johan Johani poeg Sal-
man,

3) Tallinna maakonna Rapla walla
talupoeg Oskar Peetri poeg Kõppo,

4) Rakwere maakonna Salme
walla talupoeg Aleksander Tõ-
nisson,

5) Tallinna wäikekodanik Oskar
Kaarli poeg Wering,

6) Tallinna maakonna Kohtla walla
talupoeg Jüri Jüri poeg Rästas,

7) sama walla talupoeg Otto Jüri
poeg Rästas,

8) sama walla talupoeg Hans Hansu poeg Jerits,

9) Tartu maakonna Wara walla talupoeg Kristjan Mardi poeg Grünbach,

10) Narwa wäikekodanik Karl Mihkli poeg Laur,

11) Rakwere maakonna Undla walla liige Alma Mihkli tütar Hopfeld,

12) Tallinna maakonna Saue walla liige Klaara Mihkli tütar Salman,

13) Rakwere maakonna Maarja walla talupoeg Johannes Hansu poeg Klein ja

14) Pärnu maakonna Halliku walla talupoeg Jaan Jakobi poeg Otterson.

Peale selle sai läbi otsitud ja läbiotsimise tagajärgede põhjal kinni wõetud Wiljandi maakonna Puiatu walla talupoeg Jaan Kaarli poeg Saks, kes olewate teadete järele «Kiire» ja «Uue Ilma» müügi ja laialilaotamise aagendiks oli.

Isikute läbiotsimisel leiti asju, mis koosoleku eesmärki selgelt näitawad: August Koni, Johan Salmani, Jüri Rästase, Otto Rästase, Hans Jeritsa ja Karl Lauri käest leiti «Kiire» ja «Rahwa Sõna» tellimiste wastuwõlmise kwiitungiraamatud. Oskar Köppolt, Aleksander Tõnisonilt, Oskar Weringilt ja Kristjan Grünbachilt wõeti ära kirjawahetus

ja taskuraamatud, mille sisu veel uurimise alla tuleb; teistelt ei saadud midagi. Koni ja Salmani korterite läbiotsimisel leiti «Kiire» ja «Rahwa Sõna» laialilaoitamise aruanded ja kassaraamatud.

Etteloodud teated näitawad küllalise selgusega, et tähendatud koosolekul kinniwõetud isikud Eesti sotsiaaldemokraatlisesse tööliste parteisse kuuluwad, missuguse organisatsiooni ülesanne on jõuga Wenemaal olewat riiklist ja ühiskondlist korda kukutada, et need samad isikud lubata ja seadusewastasest koosolekust osa wõtsid, kus taheti parteielu küsimuste arutamist ette wõtta, eriti sotsialistlike ideede laialilaoitamise küsimust tööliste hulgas, selleks trükisõna ära tarwitades, ometi ei anna kinniwõtmise ja läbiotsimise tagajärjed tarwilikku alust, et nende isikute wastu wõiks kriminaal-süüdistust tõsta kriminaal-kohtupidamise korra 1035. paragrahwi alusel, sellepärast saab tähendatud isikute kohta käiw kirjawahetus saadetud selleks, et nad administratiivsel teel karistatud saaks Isanda Eestimaa Kubernerisundusliku määruse II jao 1. ja 2. punkti rikkumise eest, missugused määrused ära keelawad mitte üksi igasugu kokkutulekud ja miitingud riiklise korra ja julgeoleku wastu

sihitud sammude arutamiseks, waid peale selle igasugu parteiliste koosolekute kokkukutsujatele kohuseks teewad neist koosolekute kohalikule politseile teatada.

Polkownik Tihonowitsh.

[Märkused politsei-departemangu poolt:]

«Lääneraioon».

Eriline osakond.

5. apr. 1913.

Sissetulekute № 11.378.

Eesti organisatsiooni akti panna.
22/IV.

[Kõik ettetulewad nimed on isesuguste märkidega äratähendatud, mille põhjal isikud, arwatawaste, patu suuruse järele sellesse wõisteisesse kahtlaste isikute nimekirja asetati.]

Politsei-departemangu erilise osakonna akt № 259, jagu 3, aastast 1913 — «Eesti sotsiaaldemokraatiline erakond: awalik kirjandus».

*

Tsensuura-walitsuse arhiivist wõetud Narwa «Kiire» kohta käiwast kirjawahetusest¹ on teada, et Eesti

¹ Waata: J. Depman, Eesti kirjanduseloo ained Wene isewalitsuse arhiiwides. «Kiir» ja teised Narwa lehed ja tsensor Pukits. «Külwaja» kirjastus, Leeningradis, 1926.

ajalehtede «järelewalwajale» M. Dukitsale ülesandeks oli eriti Narwa töörahwa-lehtede üle teateid anda. Toome paar väikest näitust niisugustest «teadetest» politsei-departemangule.

Töörahwa ajakirjandus.

Ülewaade 21. septembril 1913. a.

«Narwa Kiir» 14. septembrist 1913. a. teatab, et ta marksistlike töörahwa-ajalehena esiootsa kaks korda, peatselt kolm korda nädalas ilmuma hakkab. Kaastööliseks olewat paremad Eesti marksistlikud ajakirjanikud.

Juhtkiri «Wõitlus olemise eest» seletab: töolisteliikumisele, eriti töörahwa ajakirjandusele, on raske wõitluspäewad kätte jõudnud. «Olemise õigust tuleb nüüd wõitluse teel omandada. Walitsewad klassid ei ole weel suutnud ära harjuda töörahwa isetegewusega, kui kõrwaldamata pahega.»

Kõik kodaratesse pistetawad tõked ei suuda aga mitte liikumist seisma panna. Tööliste meeleolu ei tohi langeda, kuigi nende ajakirjandus ajuti on sunnitud waikima. Nad peawad ühinema ja oma ajakirjandusele kõlblist ja ainelist toetust andma.

Märkuses «Okkiline teerada» teatatakse Wene tööliste-lehe «See-

wernaja Prawda» kinnipanemise üle. «Ei wõi kahtlust tõusta, et töörahwa ajakirjandus, hoolimata kõikidest tema wastu tarwitusele wõetud abinõudest, siiski edasi elama saab. Wenemaa töölisteriikumine on nii kaugele arenenud, et töölisteriik klass ilma oma eriliste ajalehtedeta elada ja areneda ei wõi.»

«Praegusel silmapilgul on töörahwa tähtsam ülesanne — oma ajakirjanduse eluõiguse eest wõidelda. Kõik jõupingutus töölisteriik klassi suud sulguda on asjata.»

Lehes leiduwad töölisteriik ajalehe «Narwa Kiire» heaks saadetud annetuste nimekiri: Riias — 16 rubl. 85 kop. ja Peterburist (automobiliistidelt) — 24 rubla 50 kop.

Politsei-departemangu erilise osakonna arhiwi akt nr 351, jagu 2, aastast 1913 — «Töölisteriik käärimised majanduslistel põhjustel».

Töölisteriik sotsiaaldemokraatline liikumine.

Ülewaade 28. weebr. 1914. a.

«Töö Hääl» (Narwas, 20. webruarist) mõistab juhtkirjas administratiivset töölisteriik wäljasaatmist hukka. Leht kirjutab peale muu: «Teisest küljest toowad need wäljasaatmised töölisteriik liikumisele teatawat kasu: tegewamad ja teadli-

kumad töölised saavad, nii ütelda, plaanikindlalt üle riigi, ka kõige pimedamatesse riigiosadesse, jaotatud, kus nad töolisteklassi ideesi laiali wõiwad laotada. Administratsiooni poliitika on bürokraatide arwamise järele väga peenelt välja mõeldud, kuid tema tagajärjed on head ainult töolisteklassile.»

Seesama «Töö Hääle» number teatab, et õigeks on mõistetud kinnipandud töörahwalehe «Kiire» toimetaja ja väljaandja, kes Saksa- maa sotsiaaldemokraatlise partei esimese maiproklamatsiooni awaldamise eest kohtu all olid.

See olewat, teatab leht, esimene juhtumine Wenemaal, kus ühes toimetajaga ka väljaandja wastustusele wõeti ja kus mõlemad enne kohtuotsust wahi alla wõeti ja kohtuotsuseni kinni peeti.

Leht tarwitab sündsat juhust ja awaldab teist korda ülemal tähendatud proklamatsiooni täielikult.

Politsei-departemangu IX asjaajamise akt nr 341 — 1914. aastast — «Töölise käärimised majanduslistel põhjustel».



